

ตัวบ่งชี้บริบทที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ ในภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่น*

Metapragmatic Contextualization Cues in Thai and Japanese

วรรณกรรม เพื่อองชกรศักดิ์**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาตัวบ่งชี้บริบทที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่น การใช้ภาษาที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์เป็นปรากฏการณ์ทางภาษาที่มีอยู่ทั่วไปในหลายสังคม หมายถึง การที่ผู้พูดมีความระมัดระวังในการใช้ภาษาของตน ตลอดจนสังเกตการใช้ภาษาของผู้ฟังว่า มีความเหมาะสมหรือไม่ หรือสื่อเจตนาเช่นไร การศึกษาด้านอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่า วิธีการแสดงออกถึงการตระหนักรู้ดังกล่าวมีอยู่หลากหลายรูปแบบ ทั้งการแสดงออกอย่างชัดเจนด้วยถ้อยคำบรรยายความเห็นของผู้พูดเกี่ยวกับการใช้ภาษา และแบบไม่ชัดเจนที่ต้องอาศัยการตีความจากบริบทเพื่อทำความเข้าใจความเห็นของผู้พูดเป็นสำคัญ บทความนี้นำเสนอการแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในแบบหลังสุด โดยเปรียบเทียบการใช้ตัวบ่งชี้บริบทของผู้บอกภาษาชาวไทยและชาวญี่ปุ่นซึ่งทำหน้าที่บ่งบอกแนวทางการตีความให้ผู้ฟังได้ทราบ ว่า ผู้พูดมีความเห็นเช่นไรต่อการใช้ภาษาในการสนทนา การเก็บข้อมูลจากการสนทนาแบบกลุ่มพบว่า ตัวบ่งชี้บริบทที่ทำหน้าที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในภาษาไทยมี 2 ประเภท ได้แก่ การหัวเราะและการซ้ำ ส่วนในภาษาญี่ปุ่นมี 4 ประเภท ได้แก่ การหัวเราะ การซ้ำ การเติมผลัดการสนทนาของผู้อื่น และการเบาเสียง

คำสำคัญ: การตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ ตัวบ่งชี้บริบท การหัวเราะ

Abstract

The present study investigates contextualization cues that indicate metapragmatic awareness in Thai and Japanese. Metapragmatic awareness is one of the language phenomena that occur in many societies. It can be described as speakers' ability to be aware of the language use, observe listeners' language use; namely, whether such language

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของถ้อยคำแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในการปฏิสัมพันธ์ของชาวไทยและชาวญี่ปุ่น” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

** นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

use is proper or not, and point out the force behind expressions. A number of metapragmatic awareness studies revealed that there were lots of ways to express the awareness. They could be either explicit explanation about the language use or implicit expressions of which their metapragmatic meanings depend on contexts. This study explored the latter expressions by comparing the contextualization cues used in Thai and Japanese. The data were collected from Thai and Japanese group discussions. The results showed that the contextualization cues functioned as metapragmatic awareness in Thai were laughter and repetition whereas those found in Japanese were laughter, repetition, turn completion, and lowering speaking sound.

Keywords: metapragmatic awareness, contextualization cue, laughter

1. บทนำ

การสื่อสารในชีวิตประจำวันนั้น เราใช้ภาษาเพื่อกล่าวถึงภาษาที่เราใช้เอง หรือภาษาที่ผู้อื่นใช้อยู่บ่อยครั้ง ตัวอย่างเช่น ก่อนจะกล่าวถ้อยคำเพื่อสื่อเจตนาบางอย่างให้แก่ผู้ฟังอย่างตรงไปตรงมา เราอาจกล่าวว่า “ขอโทษที่ต้องพูดตรงๆ” เสียก่อนเพื่อแสดงการตระหนักรู้ว่า ต้องการสื่อเจตนาอย่างตรงไปตรงมาและอาจทำให้ผู้ฟังรู้สึกไม่พอใจได้ การตระหนักรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษาเพื่อสื่อเจตนาของตนเองและ/หรือของผู้อื่นเช่นนี้เรียกว่า “การตระหนักรู้เชิงอวัจนปฏิบัติศาสตร์” (metapragmatic awareness) (Verschueren, 2000: 445)

การตระหนักรู้เชิงอวัจนปฏิบัติศาสตร์สามารถแสดงออกได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งวงวนภาษาและอวัจนภาษา นักภาษาศาสตร์ด้านอวัจนปฏิบัติศาสตร์ส่วนใหญ่มักจัดประเภทของการแสดงการตระหนักรู้เชิงอวัจนปฏิบัติศาสตร์ไว้ 2 แบบกว้างๆ ตามระดับความชัดเจนของการแสดงการตระหนักรู้ ได้แก่ การแสดงการตระหนักรู้เชิงอวัจนปฏิบัติศาสตร์แบบชัดเจน (explicit mode) คือ การแสดงออกด้วยรูปภาษา มีเนื้อหาเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้พูดที่มีต่อการใช้ภาษา และการแสดงการตระหนักรู้เชิงอวัจนปฏิบัติศาสตร์แบบไม่ชัดเจน (implicit mode) คือ การที่ผู้พูดมิได้ใช้คำพูดกล่าวบรรยายความคิดเห็นของตน แต่แสดงออกด้วยวิธีการทางภาษา ลักษณะทางเสียง ท่าทาง รวมถึงอวัจนภาษาแบบต่างๆ (Hübler and Bublitz, 2007: 11) หรือหากเป็นคำพูดก็ได้แสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นการสื่อความคิดเห็นของผู้พูดผ่านทางบริบท การสนทนา การแสดงการตระหนักรู้เชิงอวัจนปฏิบัติศาสตร์แบบไม่ชัดเจนนี้ หากพิจารณาเพียงรูปภาษาในคำกล่าวของผู้พูด ผู้ฟังอาจไม่เข้าใจความคิดเห็นของผู้พูด จึงต้องพิจารณาทั้งบริบทภายในภาษา (co-text) และ/หรือบริบทภายนอกภาษา (context) เพื่อให้เข้าใจว่า ผู้พูดตระหนักรู้เชิงอวัจนปฏิบัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องใดและอย่างไร (Lucy, 1993: 10)

บทความนี้ศึกษาการแสดงการตระหนักรู้เชิงอวัจนปฏิบัติศาสตร์แบบไม่ชัดเจน ที่แสดงออกด้วย “ตัวบ่งชี้บริบท” (contextualization cue) โดยเปรียบเทียบปรากฏการณ์ด้านอวัจนปฏิบัติศาสตร์ของคนในสังคมไทยกับสังคมญี่ปุ่น ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันตรงที่เป็นสังคมลักษณะอิงกลุ่ม (collectivism) ที่ให้ความสำคัญกับการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ให้เกียรติกัน และมีความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน (Wierzbicka, 1997;

Ukosakul, 2005; Markus and Kitayama, 1991) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรม คล้ายคลึงกันดังเช่นที่กล่าวมา ผู้บอกภาษาชาวไทยกับชาวญี่ปุ่นได้แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ ด้วย “ตัวบ่งชี้บริบท” ที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

2. ตัวบ่งชี้บริบทกับการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์

โดยปกติ คนเราน่าจะสื่อสารกันเข้าใจได้ทันทีเมื่อกล่าวภาษา แต่ในความเป็นจริง มีอาจทำเช่นนั้นได้เสมอไป บางครั้งเราไม่กล่าวถึงสิ่งที่ต้องการสื่อสารให้ผู้ฟังได้รับรู้อย่างตรงตรงมา อาจเป็นเพราะเหตุผลด้าน ความสุภาพ ด้านความสัมพันธ์ ฯลฯ ในกรณีเช่นนี้ ผู้พูดและผู้ฟังจำเป็นต้องอาศัย “บริบท” ในการสนทนาเพื่อทำความเข้าใจเจตนาของกันและกัน การปฏิสัมพันธ์ครั้งนั้นๆ จึงสามารถดำเนินไปได้โดยมีประสิทธิภาพ (Thomas, 1995: 22) กัมเปอร์ส (Gumperz, 1992) ได้นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับ “บริบท” เอาไว้ว่า บริบทมิใช่ สิ่งที่ผู้พูดและผู้ฟังจะสามารถรับรู้ได้ด้วยตนเองเสมอไป หากแต่รับรู้ได้เมื่อผู้สื่อสารฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้ตัวบ่งชี้ (cue) บางอย่างควบคู่ไปกับถ้อยคำในการที่ใช้สื่อสาร เพื่อบอกใบ้ให้อีกฝ่ายหนึ่งรับทราบและตีความถ้อยคำ ของผู้พูดไปตามแนวทางที่ผู้พูดตั้งใจไว้ กัมเปอร์สเรียกตัวบ่งชี้ที่ว่า “ตัวบ่งชี้บริบท” (contextualization cue) ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งลักษณะทางเสียง การสลับภาษา การเลือกใช้คำศัพท์ทาง รวมถึงอภิวัจจนภาษา (Gumperz, 1992: 231; Cameron, 2001: 109)

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการศึกษาตัวบ่งชี้บริบทที่เป็นอภิวัจจนภาษาประเภทการหัวเราะของยุพวรรณ โสภิต วุฒิมงคล (2558) ที่ศึกษาการหัวเราะในสถานการณ์ความเสียหายของผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่น แล้วพบว่า การ หัวเราะของชาวไทยและชาวญี่ปุ่นมีหน้าที่หลายประการในการปฏิสัมพันธ์ อาทิ ผู้พูดชาวไทยมักใช้การหัวเราะ เป็นการหยอกล้อเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์กับผู้เสียหาย และใช้การหัวเราะเพื่อบ่งชี้ทางอ้อมถึงความไม่พอใจของผู้พูด ในขณะที่ชาวญี่ปุ่นมักใช้การหัวเราะเพื่อแสดงความเป็นห่วงต่อผู้อื่นและเพื่อปรับทิศทางสนทนา ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หากพิจารณาในมุมมองของอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์แล้ว การหัวเราะสามารถจัดเป็นตัวบ่งชี้ บริบทประเภทหนึ่งซึ่งแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ได้ เมื่อการหัวเราะทำหน้าที่บ่งบอกให้ผู้ร่วม สนทนาได้ทราบว่า ผู้พูดมีทัศนคติและมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารในบริบทนั้นๆ

งานวิจัยด้านอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ส่วนใหญ่ศึกษาการแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ ด้วยคำบรรยายข้อคิดเห็นของผู้พูด หรือคำบ่งชี้ประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นการแสดงออกแบบชัดแจ้ง ส่วนการ แสดงออกด้วยตัวบ่งชี้บริบทประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นการแสดงออกอย่างไม่ชัดแจ้งนั้นยังไม่มากนัก ดังตัวอย่าง การศึกษาของฮาเบอร์แลนด์ (Haberland, 2007) ผู้ศึกษาการเปลี่ยนภาษา (language shift) ซึ่งถือเป็น ตัวบ่งชี้บริบทรูปแบบหนึ่งตามแนวคิดของกัมเปอร์สที่ได้กล่าวถึงแล้วก่อนหน้านี้ ฮาเบอร์แลนด์นำเสนอมุมมองว่า การเปลี่ยนภาษาเป็นการกระทำเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ (metapragmatic act) การเปลี่ยนภาษาจากภาษา หนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่งในขณะที่กำลังสนทนา สื่อถึงเจตนา (meaning) บางประการของผู้พูด ที่ต้องการสื่อสาร ไปยังผู้ฟัง และอาจเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นของผู้พูดว่า ควรใช้ภาษาใดให้เหมาะสมแก่การสื่อสารในบริบท นั้นๆ และเหตุใดจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง ฮาเบอร์แลนด์ยกตัวอย่างการเปลี่ยน

ภาษาของพนักงานโรงแรมชาวญี่ปุ่นที่สนทนาทางโทรศัพท์กับลูกค้าชาวเดนมาร์กที่พูดภาษาญี่ปุ่นได้ ทั้งสองต่างสนทนากันโดยใช้ภาษาญี่ปุ่นสลับกับภาษาอังกฤษ

ตัวอย่าง

พนักงาน: Ima fax mo gozaimasu ga

(‘ตอนนี้ทางเรามีแฟกซ์แล้วนะครับ’)

ลูกค้า: Sou desu ne ano fax no bangou wa nangou desu ka?

(‘เหรอครับ เอ่อ แฟกซ์เบอร์อะไรหรือครับ’)

พนักงาน: Hai, bangou wa zero three, three eight two two, two two five two

(‘ครับ เบอร์ [เปลี่ยนเป็นภาษาอังกฤษ] 03-3822-2252’)

(Haberland, 2007: 134)

หากพิจารณาบริบทของการสื่อสารที่พนักงานชาวญี่ปุ่นกำลังสนทนากับลูกค้าชาวเดนมาร์กด้วยภาษาญี่ปุ่น การที่พนักงานโรงแรมเปลี่ยนภาษาจากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาอังกฤษเมื่อพูดถึงตัวเลข (ผลัดที่ 3) อาจมองได้ว่าพนักงานโรงแรมชาวญี่ปุ่นมีเจตนาที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกค้าชาวต่างชาติ โดยแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ต่อผลของการใช้ภาษาอังกฤษและภาษาญี่ปุ่นในการสื่อสารเกี่ยวกับตัวเลข หากพนักงานสื่อสารโดยใช้ภาษาญี่ปุ่น อาจทำให้ลูกค้าซึ่งเป็นชาวต่างชาติเข้าใจข้อมูลคลาดเคลื่อน เนื่องจากพนักงานไม่ทราบว่า ลูกค้าสามารถเข้าใจตัวเลขภาษาญี่ปุ่นได้มากน้อยเพียงใด การใช้ภาษาอังกฤษจึงน่าจะทำให้ลูกค้าเข้าใจและรับทราบข้อมูลได้ชัดเจนมากกว่า ดังนั้น พนักงานจึงเปลี่ยนมาใช้ภาษาอังกฤษเมื่อกล่าวถึงตัวเลข เหตุผลเดียวกันนี้ สามารถอธิบายเหตุผลที่พนักงานเปลี่ยนภาษา จากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาอังกฤษเมื่อกล่าวถึงแฟกซ์ (ในผลัดแรก) ได้ด้วยเช่นกัน ในกรณีนี้ แทนที่พนักงานจะออกเสียงคำว่า แฟกซ์ว่า “fakkusu” (ตามแบบภาษาญี่ปุ่น) แต่กลับออกเสียงตามระบบเสียงภาษาอังกฤษว่า “fax” เพราะคิดว่า การออกเสียง “fax” ในแบบดังกล่าวอาจทำให้ลูกค้าฟังได้เข้าใจชัดเจนมากกว่า

จากการทบทวนการศึกษาด้านอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาด้านอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ในภาษาไทยมีอยู่จำกัด เท่าที่พบเป็นการศึกษาเรื่องการแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ด้วยสำนวนการกล่าวออกตัวของกฤษฎาวรรณ หงส์ลัดารมภ์ (Hongladarom, 2007) และการตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ที่แสดงออกด้วยข้อความแสดงความคิดเห็นในการศึกษาของซิมป์สัน (Simpson, 1993) แต่ยังไม่ปรากฏการศึกษาที่วิเคราะห์การตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ที่แสดงออกด้วยตัวบ่งชี้บริบท ส่วนในภาษาญี่ปุ่นนั้น แม้จะมีการศึกษาด้านอภิวจนปฏิบัติศาสตร์อย่างแพร่หลาย แต่เท่าที่ได้สำรวจมานั้น การศึกษาที่เกี่ยวข้องยังไม่มี การนำเสนอมุมมองที่เกี่ยวกับตัวบ่งชี้บริบทที่ทำหน้าที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์มากนัก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยเลือกสำรวจการแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการอภิปรายกลุ่มแบบที่เรียกว่า “การอภิปรายกลุ่มแบบเน้นภารกิจ” (task-oriented group discussion)

ภารกิจนี้คือ การให้สมาชิกในกลุ่มคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่ผู้วิจัยกำหนด ปัญหาแต่ละข้อมีเนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงจะทำให้คู่สนทนา รู้สึกเสียหน้าหรือเกิดความไม่พอใจ ได้แก่ สถานการณ์ที่ไม่อาจตัดสินใจได้ว่า ควรตอบรับหรือปฏิเสธการขอร้องของคู่สนทนาหรือไม่ ควรรับข้อเสนอของคู่สนทนาหรือไม่ และควรกล่าวทวงถามหรือทวงคืนสิ่งของจากคู่สนทนาหรือไม่ ผู้บอกภาษาแต่ละคนสามารถแสดงความคิดเห็นที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ แต่ท้ายที่สุดแล้วต้องหรือกัน จนได้ข้อสรุปอันเป็นมติร่วมกันของกลุ่ม

กลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอก ชาวไทยและชาวญี่ปุ่น ชาตินละ 10 กลุ่ม แบ่งเป็นเพศชาย 5 กลุ่มและเพศหญิง 5 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีสมาชิก 3 คน ที่มีความสนิทสนมกัน มีสัญชาติเดียวกัน มีคุณลักษณะใกล้เคียงกัน ทั้งด้านอายุ การศึกษา และภูมิฐานะ กล่าวคือ มีอายุระหว่าง 20-40 ปี (สมาชิกในกลุ่มเดียวกันจะเป็นผู้ที่มีอายุใกล้เคียงกัน) มีภูมิลำเนาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (กรณีชาวไทย) หรือในเขตกรุงโตเกียวและจังหวัดใกล้เคียง (กรณีชาวญี่ปุ่น)

เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วน ผู้วิจัยจึงถ่ายทอดข้อมูลการสนทนาทั้งหมดเป็นตัวอักษรภาษาไทยและตัวอักษรโรมันตามแบบภาษาญี่ปุ่น (romanji) ในกรณีข้อมูลภาษาญี่ปุ่นนั้น เจ้าของภาษาได้ตรวจสอบความถูกต้องแล้ว จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลภาษาที่สมาชิกในกลุ่มใช้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคัดเลือกเฉพาะข้อมูลที่ใช้ “ตัวบ่งชี้บริบท” ในการแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์เท่านั้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์หลักเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกข้อมูลมาจากแนวคิดของลูซี่ (Lucy, 1993) และซิลเวอร์สไตน์ (Silverstein, 1993) กล่าวคือ ข้อมูลที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์จะต้องสามารถพิสูจน์ได้จากการพิจารณาบริบทรอบข้างว่า ผู้พูดกำลังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ภาษา (language use) ของภาษา (object language) ที่อยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งของการสนทนา

4. ตัวบ่งชี้บริบทที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่น

ผู้วิจัยได้กล่าวถึงคำจำกัดความของ “ตัวบ่งชี้บริบท” ไปแล้วในหัวข้อที่ 2 สำหรับการแสดงผลวิเคราะห์ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะเรียกตัวบ่งชี้บริบทที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ว่า “ตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์” (metapragmatic contextualization cue) ในการเก็บข้อมูลการสนทนาของผู้บอกภาษาชาวไทยและชาวญี่ปุ่นในการอภิปรายกลุ่ม ผู้วิจัยพบว่า ตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ที่ปรากฏในข้อมูลภาษาไทยมี 2 รูปแบบ ได้แก่ การหัวเราะและการซ้ำ ในขณะที่ข้อมูลภาษาญี่ปุ่นมีตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ 4 รูปแบบ ได้แก่ การหัวเราะ การซ้ำ การเบาเสียง และการเติมผลัดการสนทนาของผู้ฟัง ผลการเปรียบเทียบตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่นมีดังนี้

4.1 การหัวเราะ

การหัวเราะบ่งบอกถึงอารมณ์ขันของผู้พูดที่มีต่อเหตุการณ์ การกระทำ หรือคำพูดที่กำลังมีส่วนร่วมอยู่ในขณะนั้น และถือเป็นตัวบ่งชี้บริบทประเภทหนึ่ง การหัวเราะก่อนหรือหลังจากที่ได้กล่าวถ้อยคำหนึ่งๆ เป็นการบอกบริบทว่า ผู้พูดกล่าวถ้อยคำนั้นๆ ด้วยความสนุกสนานและไม่ได้จริงจังกับถ้อยคำที่กล่าว (Coates, 2007: 44) ผู้วิจัยพบว่า หน้าที่ในเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ของการหัวเราะมักเกิดขึ้นหลังจากที่ผู้พูดกล่าวถ้อยคำที่ไม่

เหมาะสมกับสถานการณ์การสนทนา ผู้พูดจึงตระหนักรู้ถึงความไม่เหมาะสมของถ้อยคำที่กล่าวและใช้การหัวเราะ เพื่อวางแนวทางการตีความให้แก่ผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังเข้าใจว่า ถ้อยคำของผู้พูดที่อาจดูไม่เหมาะสม ไม่สุภาพ หรือ อาจตีความในเชิงลบได้นั้น เป็นการพูดเชิงหยอกล้อ ผู้วิจัยพบการหัวเราะซึ่งทำหน้าที่ทางอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ ดังกล่าวทั้งในภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่น

ตัวอย่างที่ 1 ผู้พูด ก และผู้พูด ข กำลังพยายามคิดหาคำพูดที่เหมาะสมในการทวงถามเรื่องจดหมาย
รับรองจากอาจารย์

- 1 ผู้พูด ก: อาจารย์คะ คือ ที่ขอให้ช่วยเซ็นใบรับรองให้ อาจารย์ (.) จะพูดว่าไงดีอะ
- 2 ผู้พูด ข: อาจารย์เซ็นให้หรือยัง [หัวเราะ]

คำตอบในผลัดของผู้พูด ข เป็นการทวงถามอาจารย์อย่างตรงไปตรงมา โดยไม่ปรากฏการใช้อนุภาคท้ายประโยคแสดงการให้เกียรติ “คะ” ซึ่งถือเป็นการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมสำหรับทวงถามอาจารย์ การที่ผู้พูด ข หัวเราะหลังจากกล่าวถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมนี้ แสดงถึงการตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ของผู้พูด ข ว่า ถ้อยคำของตนอาจถูกมองว่าไม่เหมาะสม เขาจึงสร้างกรอบในการตีความถ้อยคำดังกล่าวเพื่อให้ผู้ร่วมสนทนา รายอื่นเข้าใจว่า ถ้อยคำนี้เป็นการพูดล้อเล่นและในความเป็นจริง เขาไม่มีเจตนาจะกล่าวตออาจารย์ไปเช่นนั้น

ตัวอย่างที่ 2 ผู้พูด ข ยกตัวอย่างถ้อยคำของนักศึกษาที่ฟังกล่าวตอบอาจารย์ด้วยภาษาที่เป็นทางการ แต่
เมื่อเธอกล่าวถ้อยคำนั้นจบลง เธอก็ยังคงพูดกับสมาชิกในกลุ่มด้วยภาษาทางการเช่นเดิม

- 1 ผู้พูด ข: ukagai tai-n desu kedo (.) nanka kinyoubi ni wa youji ga aru-n de (.) betsu
no hi de yoroshii deshou ka tte watashi dattara (.) kiku to omou-n desu
keredomo
(‘อยากจะขอถาม (อาจารย์) นะคะ คือ พอดีวันศุกร์นี้หนูมีธุระ เป็นวันอื่นไม่ทราบว่าจะ
อาจารย์สะดวกไหมคะ ถ้าเป็นเรา ก็คิดว่าจะถามนะคะ’)

→ 2 ผู้พูด ก: keigo de yaru no [หัวเราะ]
(‘จะพูดด้วยภาษาสุภาพหรือ’)

- 3 ผู้พูด ข: a (.) tashika ni [หัวเราะ]
(‘ฮะ จริงด้วย’)

ตัวอย่างที่ 2 นี้ ผู้พูด ก หัวเราะหลังจากที่กล่าวทักท้วงการใช้ภาษาของผู้พูด ข (“keigo de yaru no” (“จะพูดด้วยภาษาสุภาพหรือ”)) การหัวเราะของผู้พูด ก บ่งชี้การตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ของเขาว่า คำพูดที่ทักท้วงนั้น มีความไม่เหมาะสมในแง่ที่ว่า ผู้พูด ข อาจไม่พอใจเมื่อถูกวิจารณ์เรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร การหัวเราะในที่นี้จึงทำหน้าที่บ่งชี้บริบทให้ผู้พูด ข ได้เข้าใจว่า การทักท้วงของผู้พูด ก เป็นการพูดในเชิงล้อเล่น ซึ่งถือเป็นวิธีการที่ช่วยบรรเทาการคุกคามหน้าของผู้พูด ข ได้

แม้ว่าผู้วิจัยจะพบข้อมูลเรื่องการหัวเราะซึ่งทำหน้าที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวจนปฏิบัติศาสตร์ว่า ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมของผู้พูดเป็นการล้อเล่น ทั้งในภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่น แต่ในกรณีผู้บอกภาษาชาวไทย

ผู้วิจัยยังพบการหัวเราะที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติที่แตกต่างออกไป นั่นคือ การหัวเราะที่บ่งบอกบริบทว่า ผู้พูดไม่เห็นด้วยกับวิธีการใช้ภาษาของผู้ฟัง ดังตัวอย่างภาษาไทยต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 3 สมาชิกในกลุ่มหารือกันว่า หัวหน้าควรอนุญาตให้ลูกน้องลาหยุดงานตามที่ลูกน้องขอ ร้องดีหรือไม่

- 1 ผู้พูด ข: ถ้าเผื่อลาไปธุระเนี่ย ถ้ามเลย่ว่า ธุระคืออะไร ไปทำอะไร
- 2 ผู้พูด ก: ธุระก็คือธุระปาวะ หัวหน้ามีสิทธิ์อะไรว่าสำคัญหรือไม่สำคัญ [หัวเราะ]

เนื่องจากการหัวเราะของผู้พูด ก ปรากฏหลังจากที่ผู้พูด ก กล่าวแสดงความไม่เห็นด้วยโดยการถามกลับ (“ธุระก็คือธุระปาวะ”) และการพูดในเชิงต่อว่า (“หัวหน้ามีสิทธิ์อะไรว่าสำคัญหรือไม่สำคัญ”) การหัวเราะในที่นี้จึงวิเคราะห์ได้ว่า ผู้พูด ก มิได้ต้องการสื่อเจตนาที่จะหลอกล้อกับผู้ฟัง แต่บ่งชี้ทัศนคติในเชิงลบที่เขามีต่อถ้อยคำที่ผู้พูด ข กล่าว (“ถามเลยว่า ธุระคืออะไร ไปทำอะไร”) โดยแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ว่า คำพูดของผู้พูด ข ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการละลบละล้างเรื่องส่วนตัวของลูกน้อง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การหัวเราะดังกล่าวมีลักษณะของการแสดงอารมณ์ขันในเชิงแข่งขัน (contestive humor) ตามแนวคิดของโฮล์ม (Holmes, 2006: 34) ซึ่งหมายถึง อารมณ์ขันที่การแสดงความไม่เห็นด้วยและดูถูกผู้ฟังในเชิงขบขัน

4.2 การซ้ำ

การซ้ำ (repetition) เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งบ่งบอกบริบทการสื่อสารให้ผู้ร่วมสนทนาได้ทราบว่า ผู้พูดเข้าใจถ้อยคำที่ผู้ฟังกล่าวหรือไม่ (Katagiri and Shimojima, 2003: 67) หรือบ่งชี้ว่า ผู้พูดมีข้อสงสัย หรือมีปัญหาบางประการเกี่ยวกับถ้อยคำของผู้ฟัง (Hayashi and Hayano, 2013) ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การซ้ำมีบทบาทแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ด้านการสื่อเจตนาใน 2 แง่มุม ประการแรกคือ บ่งชี้ว่า ผู้พูดตระหนักรู้เจตนาของผู้ฟังที่แฝงอยู่ในถ้อยคำหนึ่งๆ แต่มีปัญหา หรือข้อขัดข้องบางประการเกี่ยวกับถ้อยคำที่ผู้ฟังกล่าว และประการที่สองคือ ผู้พูดตระหนักรู้เจตนาของผู้ฟังและผู้พูดเห็นด้วยกับผู้ฟังเพียงบางส่วนเท่านั้น ผู้วิจัยพบว่า การซ้ำที่ปรากฏในข้อมูลภาษาไทยแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในแบบแรก ซึ่งเป็นการให้ข้อคิดเห็นว่า ถ้อยคำของผู้ฟังอยู่นอกเหนือความคาดหมายของผู้พูด และผู้พูดไม่เห็นด้วยกับถ้อยคำนั้นๆ ของผู้ฟัง ส่วนในกรณีการซ้ำภาษาญี่ปุ่น เป็นการแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในแบบที่สอง คือ ผู้พูดตระหนักรู้ถึงเจตนาของผู้ฟัง และความเห็นด้วยในบางส่วน ซึ่งได้แก่ส่วนที่ถูกกล่าวซ้ำ โปรดพิจารณาตัวอย่างที่ 4 (ภาษาไทย) เปรียบเทียบกับตัวอย่างที่ 5 (ภาษาญี่ปุ่น) ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 4 สมาชิกในกลุ่มหารือกันเกี่ยวกับการปฏิเสธการขอร้องของอาจารย์

- 1 ผู้พูด ข: ก็บอกว่าไม่ว่างอะ ติดธุระ
- 2 ผู้พูด ค: อืม อืม
- 3 ผู้พูด ก: ติดธุระ ถ้าบอกว่ารถเสียมันฟังขึ้นมัยอะ

ตัวอย่างที่ 4 ผู้พูด ก กล่าวซ้ำถ้อยคำของผู้พูด ข (“ติดธุระ”) ก่อนที่จะเสนอเหตุผลอื่น คือ การอ้างเรื่องรถเสีย จึงตอบปฏิเสธไม่มาช่วยงานอาจารย์ การซ้ำของผู้พูด ก แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ว่า ถ้อยคำ

“ติดธุระ” ของผู้พูด ข แสดงเจตนาที่ต้องการหาข้ออ้าง เป็นการพูดอย่างกว้างๆ โดยไม่ระบุว่า ธุระดังกล่าว มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด และผู้พูด ก ไม่เห็นด้วยการอ้างเหตุผลเช่นนั้น

การซ้ำที่พบในข้อมูลภาษาญี่ปุ่นแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์เกี่ยวกับเจตนาของผู้ฟัง ที่สื่อสารผ่านถ้อยคำหนึ่งๆ โดยบ่งชี้ว่า ผู้พูดเห็นด้วยกับผู้ฟังเพียงบางส่วน คือ ส่วนที่ถูกกล่าวซ้ำ และมีเจตนาที่จะให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม หรือให้ความเห็นที่ต่างออกไปจากผู้ฟัง

ตัวอย่างที่ 5 ผู้พูด ก และผู้พูด ข แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกรณีอาจารย์อนุญาตให้นักศึกษาเข้าพบ เพื่อขอคำปรึกษาได้ แต่นักศึกษากลับติดธุระในวันที่อาจารย์ให้เข้าพบ

1 ผู้พูด ข: moshi hayaku dasanakya ikenai repo-to nan dattara
(‘ถ้าสมมติว่าเป็นรายงานที่ต้องรีบส่งล่ะก็’)

→ 2 ผู้พูด ก: kokoromita hou ga / ii \
(‘ลอง (จัดการธุระ) จะดีกว่า’)

→ 3 ผู้พูด ข: / kokoro\
miru kedo dame datta bai no kaiketsusaku made teiji
shite yakusoku shite oi ta hou ga ii ki ga suru kedo
(‘ลอง (จัดการธุระ) แต่ก็รู้สึกว่าการเสนอไปถึงแนวทางแก้ไข ในกรณีที่ (จัดการธุระ) ไม่สำเร็จ และนัดอาจารย์ไว้จะดีกว่า’)

การที่ผู้พูด ข กล่าวซ้ำถ้อยคำของผู้พูด ก แสดงให้เห็นว่า ผู้พูด ข ได้ตระหนักรู้เชิงอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ว่า ถ้อยคำ ส่วนที่ถูกกล่าวซ้ำเป็นการสื่อเจตนา โดยเสนอแนะให้นักศึกษามาชวนอาจารย์ตามวันที่อาจารย์สะดวก แม้ว่าผู้พูด ข เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว แต่การซ้ำก็บ่งชี้ว่า ผู้พูดมีข้อขัดข้องบางประการเกี่ยวกับถ้อยคำนี้ และต้องการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไป นั่นคือ การเลื่อนนัดอาจารย์เป็นวันอื่น ในกรณีที่นักศึกษาไม่สามารถจัดการธุระของตนได้ การซ้ำในลักษณะดังกล่าวนี้แสดงการเห็นด้วยเพียงบางส่วน บาร์โดวี-ฮาร์ลิกและซัลส์เบอร์รี่ (Bardovi-Harlig and Salsbury, 2004: 201) อภิปรายถึงพฤติกรรมการแสดงความคิดเห็นด้วยบางส่วน (partial agreement) ว่าเป็นพฤติกรรมการแสดงความคิดเห็นด้วยแบบล่าช้า (delayed disagreement) ทำหน้าที่ยืดเวลาที่จะแสดงความไม่เห็นด้วยของผู้พูดออกไป เพื่อบรรเทาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น จากความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง

4.3 การเบาเสียง

ตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ที่ผู้วิจัยพบเฉพาะในข้อมูลของผู้บอกภาษาชาวญี่ปุ่นเท่านั้น คือ การเบาเสียง ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนลีลาการใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นว่า ผู้พูดมีความลังเล และไม่กล่าวถ้อยคำใด ถ้อยคำหนึ่งออกไปด้วยน้ำเสียงที่หนักแน่น (Maynard, 2002: 284) การเบาเสียงเป็นวิธีการหนึ่งในการแสดงความสุภาพในหลายสังคม รวมทั้งสังคมญี่ปุ่น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเบาเสียงสามารถบ่งชี้ได้ว่า ผู้พูดได้ตระหนักรู้เชิงอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ต่อความเหมาะสมของการใช้ภาษา โดยสื่อให้เห็นมุมมองของผู้พูดที่มีต่อภาษาที่กำลังกล่าวว่า มีความไม่เหมาะสมบางประการ ดังตัวอย่างในภาษาญี่ปุ่นต่อไปนี้

- ตัวอย่างที่ 6** สมาชิกในกลุ่มหรือเรื่องวิธีแก้ไขปัญหา ในกรณีทีอาจารย์ขอร้องให้มาช่วยทำงานในวันหยุด
- 1 ผู้พูด ค: nanka (.) heijitsu ni (.) hoka no youbi toka ni okonaeru koto na no de areba (.) chotto donichi wa muzukashii node heijitsu ni suru to iu no wa °dekinai deshō ka°
(‘เออ ถ้าเป็นงานที่สามารถทำในวันธรรมดา หรือวันอื่นได้ละก็ คือ วันเสาร์อาทิตย์ ไม่สะดวกนะคะ ถ้าขอทำในวันธรรมดา ไม่ทราบว่าจะได้ไหมคะ’)
- 2 ผู้พูด ก: atama ii ne
(‘ความคิดดีนะ’)

ตัวอย่างที่ 6 ในช่วงท้ายของการกล่าวในผลัดที่ 1 ผู้พูด ค ได้เบาเสียงลงเพื่อแสดงความไม่แน่ใจว่า ถ้อยคำที่กล่าวไปนั้นใช้ภาษาได้เหมาะสมหรือไม่ หรือผู้ร่วมสนทนารายอื่นจะเห็นด้วยหรือไม่ เนื่องจากผู้พูด ค เป็นคนแรกที่เสนอตัวอย่างภาษาให้สมาชิกในกลุ่มได้พิจารณา หลังจากที่พยายามคิดหาทางออกกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว

4.4 การเติมผลัดการสนทนา

การเติมผลัดการสนทนาเป็นตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ที่การศึกษาครั้งนี้พบในข้อมูลของผู้บอกภาษาชาวญี่ปุ่นเท่านั้น ฮายาชิ (Hayashi, 1999) กล่าวถึงลักษณะเฉพาะประการหนึ่งในการปฏิสัมพันธ์ของชาวญี่ปุ่นว่า การที่ผู้ร่วมสนทนาต่างเติมผลัดการสนทนาของกันและกัน แสดงให้เห็นว่า ผู้พูดเข้าใจเจตนาของอีกฝ่าย ที่ได้สื่อสารผ่านถ้อยคำต่างๆ จึงแสดงการยอมรับและเห็นด้วยกับผู้ฟัง

- ตัวอย่างที่ 7** ผู้พูด ข กำลังยกตัวอย่างคำพูดนักศึกษาใช้กล่าวปฏิเสธอาจารย์ กรณีที่อาจารย์อนุญาตให้นักศึกษาเข้าพบเพื่อขอคำปรึกษาได้ แต่นักศึกษากลับติดธุระในวันทีอาจารย์ให้เข้าพบ
- 1 ผู้พูด ข: kinyoubi ni youji ga haitte iru no desu ga
(‘วันศุกร์ พอดีมีธุระเข้ามาคะอาจารย์’)
- 2 ผู้พูด ค: chousei o
(‘จะจัดเวลา’)
- 3 ผู้พูด ข: chousei o kokoro mimasu moshi doushitemo damena baai wa [...]
(‘จะลองจัดเวลาดูนะคะ ถ้าสมมติว่า ยังไงก็จัดเวลาไม่ได้ ก็จะมี [...]’)

ตัวอย่างนี้ปรากฏการเติมผลัดของผู้พูด ข โดยผู้พูด ค และการเติมผลัดของผู้พูด ค โดยผู้พูด ข การที่ผู้พูด ค เติมถ้อยคำของผู้พูด ข แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ว่า ถ้อยคำในผลัดของผู้พูด ข สื่อเจตนาที่จะเจรจาเรื่องวันนัดหมายกับอาจารย์ ผู้พูด ค จึงสามารถเติมถ้อยคำที่สื่อเจตนาแบบเดียวกันต่อไปได้ว่า “จะจัดเวลา” ต่อมา ผู้พูด ข ตระหนักรู้ถึงเจตนาของผู้พูด ค ที่กล่าวว่า จะจัดเวลา เขาจึงเติมถ้อยคำของผู้พูด ค ให้สมบูรณ์ด้วยถ้อยคำที่แสดงเจตนาขอต่อรองกับอาจารย์เช่นเดียวกัน

การเติมผลัดการสนทนาอีกลักษณะหนึ่งที่พบในข้อมูลของผู้บอกภาษาชาวญี่ปุ่น คือ การเติมข้อความเพียงบางส่วน ซึ่งเรียกว่า “ส่วนใส่เพิ่ม” (proffer of insertable element) “ส่วนใส่เพิ่ม” ทำหน้าที่บ่งบอก

การตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ของผู้พูดเกี่ยวกับปัญหาในถ้อยคำของผู้ฟังว่า มีถ้อยคำบางส่วนขาดหายไป ผู้พูดจึงเพิ่มเติมถ้อยคำที่คาดว่าจะช่วยให้คำพูดของผู้ฟังสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นโดยใช้โครงสร้างประโยคเดิมของผู้ฟัง (Hayashi and Hayano, 2013: 296)

- ตัวอย่างที่ 8** การหารือกันเกี่ยวกับสถานการณ์สมมติที่นักศึกษาถูกอาจารย์ขอร้องให้มาช่วยงานในช่วงวันหยุด ผู้พูด ก เสนอว่า นักศึกษาควรเจรจากับอาจารย์ว่า มีงานอื่นที่ตนสามารถทำได้ในวันธรรมดาหรือไม่ จากนั้นผู้พูด ก ได้กล่าวสรุปความคิดเห็นของตนเอง
- 1 ผู้พูด ก: demo sou suru to (.) daigaku ni konai tte kotoda yo ne (.) sentakushi de
(‘แต่ ถ้าทำอย่างนั้น ก็แปลว่า (เราจะ) ไม่มามหาวิทยาลัยสินะ เป็นทางเลือกหนึ่ง’)
- 2 ผู้พูด ข: shuumatsu ni wa konai tte kotoda yone
(‘แปลว่าสุดสัปดาห์นี่คือ ไม่มา’)
- 3 ผู้พูด ก: un
(‘อืม’)

ตัวอย่างที่ 8 ปรากฏส่วนใส่เพิ่มเติมในผลัดของผู้พูด ข (“shuumatsu” (‘สุดสัปดาห์’)) ถ้อยคำที่ถูกใส่เพิ่มเติมมานี้แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ของผู้พูด ข ว่า ผู้พูด ก น่าจะต้องการเสนอให้นักศึกษาไม่มาช่วยงานในช่วง “สุดสัปดาห์” ส่วนใส่เพิ่มเติมดังกล่าวสามารถเติมลงในโครงสร้างประโยคของผู้พูด ก ในผลัดก่อนหน้าได้อย่างลงตัว (ซึ่งจะกลายเป็น “shuumatsu ni wa daigaku ni konai tte ko to dayo ne”) เราจึงพิจารณาได้ว่า ส่วนใส่เพิ่มเติมดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งในผลัดของผู้พูด ก อยู่แล้ว ผู้พูด ข เพียงแต่กล่าวให้ผู้ฟังได้ทราบ เพื่อตรวจสอบว่า ตนเองเข้าใจเจตนาของผู้ฟังได้อย่างถูกต้องหรือไม่เท่านั้น

5. สรุปและอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบการแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ผ่านทางตัวบ่งชี้บริบทของผู้บอกภาษาชาวไทยกับชาวญี่ปุ่น ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้บอกภาษาชาวญี่ปุ่นใช้ตัวบ่งชี้บริบทในการแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์มากกว่าผู้บอกภาษาชาวไทย โดยปรากฏตัวบ่งชี้บริบท 4 ประเภท ได้แก่ การหัวเราะ การซ้ำ การเบาเสียง และเติมผลการสนทนา ในขณะที่ข้อมูลภาษาไทยปรากฏเพียง 2 ประเภท ได้แก่ การหัวเราะและการซ้ำเท่านั้น ตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ที่พบในข้อมูลแต่ละภาษาสะท้อนให้เห็นการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ด้านความเหมาะสมของการใช้ภาษา และการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ด้านการสื่อเจตนา

การตระหนักรู้ถึงความเหมาะสมในการใช้ภาษาและการตัดสินใจว่า การใช้ภาษาในบริบทหนึ่งๆ มีความเหมาะสมกับสถานการณ์สนทนาหรือไม่อย่างไรนั้น เป็นหน้าที่พื้นฐานของตัวบ่งชี้การตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ที่นักภาษาศาสตร์ อาทิ แคฟฟี (Caffi, 1998) และ แทนสคาเนน (Tanskanen, 2007) ได้กล่าวไว้ว่า การหัวเราะของผู้บอกภาษาชาวไทยกับชาวญี่ปุ่นสะท้อนถึงการตระหนักรู้ประเด็นความเหมาะสมดังกล่าว โดยแสดงถึงการเฝ้าสังเกต (monitoring) การใช้ภาษาของผู้พูด การพิจารณาเปรียบเทียบกับแบบแผนทางสังคมและ

วัฒนธรรม และแบบแผนที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาตามที่ผู้พูดเข้าใจ (Culpeper and Haugh, 2014: 253) เมื่อผู้พูดตระหนักได้ว่า การใช้ภาษาของตนไม่เหมาะสมตามแบบแผนดังกล่าว ผู้พูดจึงใช้การหัวเราะเพื่อบ่งชี้บริบทให้ผู้ฟังเข้าใจว่า ผู้พูดไม่ได้กล่าวถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมนั้นๆ อย่างจริงจัง ในกรณีภาษาญี่ปุ่นนั้น นอกจากการหัวเราะแล้ว การเบาเสียงลงของผู้พูดยังเป็นตัวบ่งชี้บริบทอีกประเภทหนึ่งที่สะท้อนถึงความล่งเลงของผู้พูดในการกล่าวถ้อยคำด้วย เพราะผู้พูดไม่แน่ใจว่า ถ้อยคำที่กล่าวออกไปนั้นจะทำให้ผู้ฟังไม่พอใจหรือไม่

การตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ด้านการสื่อเจตนา หมายถึง ความเข้าใจของผู้พูดเกี่ยวกับเจตนาที่แฝงอยู่ในภาษาที่ใช้ในการสนทนา การแสดงการตระหนักรู้ในเรื่องดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้พูดและผู้ฟังสื่อสารกันได้อย่างเข้าอกเข้าใจ (Mey, 1993: 183) ในแง่ที่ว่า ข้อมูลเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับเจตนาของ “ผู้พูด” จะช่วยให้ผู้ฟังทำความเข้าใจบริบทของการสนทนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในอีกด้านหนึ่ง กรณีที่ผู้พูดให้ข้อคิดเห็นต่อเจตนาของ “ผู้ฟัง” ข้อคิดเห็นนั้นๆ สามารถเรียกร้องให้ผู้ฟังตรวจสอบได้ว่า ผู้พูดเข้าใจเจตนาของผู้ฟังได้ถูกต้องหรือไม่ (Bublitz, 2006: 371) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บอกภาษาชาวไทยกับชาวญี่ปุ่นต่างแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ประเภทนี้ และมีวิธีการแสดงออกที่เหมือนกันและต่างกัน กล่าวคือ ชาวไทยและชาวญี่ปุ่นใช้วิธีการซ้ำเพื่อแสดงถึงการตระหนักรู้ในเจตนาของ “ผู้ฟัง” เช่นเดียวกัน แต่ในภาษาญี่ปุ่นยังใช้วิธีการเติมผลการสนทนาของผู้ฟังเพื่อแสดงออกถึงความเข้าใจในเจตนาของผู้ฟังอีกด้วย แม้ว่าผู้ฟังจะมีได้กล่าวถ้อยคำออกมาอย่างสมบูรณ์ก็ตาม ซึ่งการเติมผลการสนทนาถือเป็นการกระตุ้นให้ผู้ฟังตรวจสอบได้ว่า ผู้พูดเข้าใจถ้อยคำที่ผู้ฟังกล่าวหรือไม่

ส่วนเหตุผลที่ใช้ตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในการปฏิสัมพันธ์นั้น ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บอกภาษาชาวไทยมีแนวโน้มจะใช้ตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในการสร้างขัดแย้ง (doing conflict) มากกว่าผู้บอกภาษาชาวญี่ปุ่น ฮูบลอร์และบัลลิทซ์ (Hübler and Bublitz, 2007: 17) ได้กล่าวถึงหน้าที่หนึ่งในการสร้างความขัดแย้งของตัวบ่งชี้ที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ไว้ด้วย หลักการของอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์จำแนกได้เป็นการแสดงทัศนคติในเชิงลบของผู้พูดที่มีต่อผู้ฟัง และการคุกคามหน้า (face threatening) ของผู้ฟัง เช่น กล่าววิพากษ์วิจารณ์ หรือแสดงความไม่เห็นด้วย การหัวเราะในตัวอย่างที่ 3 (ข้อมูลภาษาไทย) สะท้อนเจตนาของผู้พูดที่ต้องการแสดงความไม่เห็นด้วยกับถ้อยคำของผู้ฟัง หากพิจารณาจากมุมมองเรื่องความสุภาพที่ว่า บุคคลพึงยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตามแนวคิดเรื่องกลวิธีความสุภาพของลีช (Leech, 2014: 96) การหัวเราะดังกล่าวถือเป็นการแสดงความไม่สุภาพ เพราะผู้พูดไม่ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของผู้ฟังและยังทำให้ผู้ฟังเสียหน้าอีกด้วย (Ukosakul, 2005: 120) อย่างไรก็ตาม การใช้ตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในภาษาไทยสะท้อนถึงการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมสนทนาด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า การหัวเราะในหลายโอกาสแสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในถ้อยคำของผู้พูดเอง การหัวเราะในสถานการณ์เช่นนี้ทำหน้าที่บรรเทาความรุนแรง (mitigating) ของถ้อยคำที่ผู้พูดได้กล่าวไปแล้วให้เบาบางลง เพื่อให้ผู้ฟังไม่ถือโทษผู้พูดหรือมองผู้พูดในเชิงลบเป็นต้นว่า ผู้พูดไม่ปฏิบัติตามแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์กับอาจารย์ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า ดังเช่นในตัวอย่างที่ 1

การใช้ตัวบ่งชี้บริบทเชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ในภาษาญี่ปุ่นแสดงถึงบทบาทของตัวบ่งชี้บริบทในการรักษาความสัมพันธ์กับผู้ร่วมสนทนาเช่นเดียวกับหน้าที่ของตัวบ่งชี้บริบทในภาษาไทย โดยแสดงถึงการบรรเทา

ความขัดแย้งที่ผู้พูดคาดว่าอาจเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การเบาเสียงลง เพื่อแสดงความลังเลในการกล่าวถ้อยคำของตนเอง การแสดงความลังเลเป็นการกระทำอย่างหนึ่งที่พึงปฏิบัติในสังคมญี่ปุ่น เพราะแสดงการตระหนักรู้ถึงความเป็นไปได้ที่ผู้ฟังจะไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ผู้พูดกล่าว การหลีกเลี่ยงมิให้ความคิดเห็นของตนดูหนักแน่นจนเกินไป เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนารายอื่นแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปจากผู้พูดได้ (Mori, 1999: 447) นอกจากนี้หน้าที่ในการบรรเทาความขัดแย้งแล้ว ภาษาญี่ปุ่นยังใช้ตัวบ่งชี้การตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์เพื่อทำหน้าที่กระชับความสัมพันธ์กับผู้ร่วมสนทนา (affiliative function) ดังจะเห็นได้จากการเติมผลัดการสนทนาของผู้ฟังที่แสดงการยอมรับและเห็นด้วยกับถ้อยคำที่ผู้ฟังกล่าว แต่ผู้วิจัยไม่พบหน้าที่กระชับความสัมพันธ์กับผู้ร่วมสนทนาเช่นนี้ในข้อมูลของผู้บอกภาษาชาวไทย

หลักการถ่ายทอดข้อมูล

ข้อมูล	ข้อมูลที่แสดงการตระหนักรู้เชิงอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์
ข้อมูล	ภาษาที่ถูกกล่าวถึง
... /ข้อมูล\ ...	ถ้อยคำที่เกิดขึ้นพร้อมกันในผลัดที่ต่อกัน
... /ข้อมูล\ ...	
°ข้อมูล°	การพูดเสียงเบาลง
(.)	การหยุดพักประมาณไม่เกิน 2 วินาที
[...]	ส่วนที่ผู้วิเคราะห์ละไว้
↑	การขึ้นเสียงสูง

รายการอ้างอิง

- ยุพวรรณ โสภิตวุฒิมังศรี. 2558. “การศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่ของการหัวเราะในสถานการณ์ความเสียหายของผู้พูดชาวไทยและญี่ปุ่น”. เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 8, หน้า 56-74. กรุงเทพฯ: สมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย.
- Aijmer, K. 2013. **Understanding Pragmatic Markers**. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bardovi-Harlig, K. and Salsbury, T. 2004. “The organization of turns in the disagreements of L2 learners: A longitudinal perspective”. In D. Boxer and A. D. Cohen (eds.), **Studying Speaking to Inform Second Language Learning**, pp. 199-227. Toronto: Multilingual Matters.
- Bublitz, W. 2006. “It utterly boggles the mind: knowledge, common ground and coherence”. In H. Pishwa (ed.), **Language and Memory: Aspects of Knowledge Representations**, pp. 359-386. Berlin: De Gruyter.
- Bublitz, W. and Hübler, A. (eds.). 2007. **Metapragmatics in Use**. Amsterdam: John Benjamins.
- Caffi, C. 1998. “Metapragmatics”. In J. L. Mey (ed.), **Concise Encyclopedia of Pragmatics**, pp. 581-586. Amsterdam: Elsevier.
- Cameron, D. 2001. **Working with Spoken Discourse**. London: SAGE Publications.
- Coates, J. 2007. “Talk in a play frame: More on laughter and intimacy”. **Journal of Pragmatics** 39: 29-49.
- Culpeper, J. and Haugh, M. 2014. **Pragmatics and the English language**. London: Palgrave Macmillan.
- Grundy, P. 2008. **Doing Pragmatics** (3rd edition). London: Hodder Education.
- Gumperz, J. 1992. “Contextualization and understanding”. In A. Duranti and C. Goodwin (eds.), **Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon**, pp. 229-252. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haberland, H. 2007. “Language shift in conversation as metapragmatic comment”. In W. Bublitz and A. Hübler (eds.), **Metapragmatics in Use**, pp. 129-140. Amsterdam: John Benjamins.
- Hayashi, M. 1999. “Where grammar and interaction meet: A study of co-participant completion in Japanese conversation”. **Human Studies** 22: 475-499.
- Hayashi, M. and Hayano, K. 2013. “Proffering insertable elements: a study of other-initiated”. In M. Hayashi, G. Raymond and J. Sidnell (eds.), **Conversational Repair and Human Understanding**, pp. 292-321. Cambridge: Cambridge University Press.

- Holmes, J. 2006. "Sharing a laugh: Pragmatic aspects of humor and gender in the workplace". **Journal of Pragmatics** 38: 26-50.
- Holt, E. 2016. "Laughter at Last: Playfulness and laughter in interaction". **Journal of Pragmatics** 100: 89-102.
- Hongladarom, K. 2007. "Don't blame me for criticizing you...: A study of metapragmatics comments in Thai". In W. Bublitz and A. Hübler (eds.), **Metapragmatics in Use**, pp. 29-47. Amsterdam: John Benjamins.
- Katagiri, Y. and Shimojima, A. 2002. "Display acts in grounding negotiations". In K. Kataoka and S. Ide (eds.), **Bunka Intarakushon Gengo**. Tokyo: Hitsuzisyobo.
- Leech, G. 2014. **The Pragmatics of Politeness**. Oxford: Oxford University Press.
- Lucy, J. 1993. **Reflexive Language**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Markus, R. and Kitayama, S. 1991. "Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation". **Psychological Review** 98: 224-253.
- Maynard, S. 2002. **Linguistic Emotivity: Centrality of Place, The Topic-Comment Dynamic, and an Ideology of Pathos in Japanese Discourse**. Amsterdam: John Benjamins.
- Mey, J. 1993. **Pragmatics**. Oxford: Basil Blackwell.
- Mori, J. 1999. "Well I May Be Exaggerating But...: Self-qualifying clauses in negotiation of opinions among Japanese speakers". **Human Studies** 22: 447-473.
- Silverstein, M. 1993. "Metapragmatic discourse and metapragmatic function". In J. Lucy (ed.), **Reflexive Language: Reported Speech and Metapragmatics**, pp. 33-58. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simpson, R. 1993. "Metapragmatic discourse and the ideology of impolite pronouns in Thai". **Journal of Linguistics Anthropology** 7: 38-62.
- Tanskanen, S. 2007. "Metapragmatic utterances in computer-mediated interaction". In W. Bublitz and A. Hübler (eds.), **Metapragmatics in Use**, pp. 87-106. Amsterdam: John Benjamins.
- Thomas, J. 1995. **Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics**. London: Longman.
- Ukosakul, M. 2005. "The significant of 'face' and politeness in social interaction as revealed through Thai 'face' idioms". In R. Lakoff and S. Ide (eds.), **Broadening the Horizon of Linguistic Politeness**, pp. 117-128. Amsterdam: John Benjamins.
- Verschueren, J. 2000. "Notes on the role of metapragmatic awareness in language". **Pragmatics** 10: 439-456.
- Wierzbicka, A. 1997. **Understanding Cultures through Their Key Words**. Oxford: Oxford University Press.